

توسعه مفاهیم و آموزه های اسلامی در آموزش عالی و راهکارهای ممکن

آزاده مهرپویان

دکترای ادبیات انگلیسی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان، خ. اعتمادیه، زنجان

Email: dr.mehrpooyan@gmail.com

چکیده

مطابق سخن مقام معظم رهبری: اسلام برای علم، عزت و شرف اصیل قائل است، نه شرف اِزاری؛ و علم را نور می‌داند. نویسنده در این مقاله در ابتدا به ضرورت و سیر تحولی تأثیرات اسلام و انقلاب اسلامی بر روی دانشگاه‌ها در ایران پرداخته است و سپس در چارچوب اهداف و وظایف پیشنهادی به ارائه راهکارهای ممکن در توسعه و ترویج مفاهیم و آموزه های اسلامی در آموزش عالی در ایران اقدام نموده است در پایان، امکان انجام این عمل به صورت موفقیت آمیز در ایران در سایه انقلاب اسلامی و رهنمودهای رهبر معظم ایران بالا دانسته و حتی توان و ظرفیت آموزش عالی ایران را در حدی می‌داند می‌توان با اشتراک‌گذاری تجربه های خویش با کشورهای جهان اسلام و دانشگاه های اسلامی در سراسر دنیا همچون هندوستان، مالزی و غیره گامی موثر در اشاعه و کاربرست یافته های پژوهشهای مرتبط با آموزش علوم در اسلام نه تنها به صورت ملی بلکه به صورت بین‌المللی برداشت.

کلمات کلیدی: اسلام، دانشگاه، آموزش عالی، انقلاب اسلامی، راهکار

مقدمه

در باب ضرورت و ظرفیت بالای اسلامی در آموزش عالی کشور می‌توان به سخنان مقام معظم رهبری اشاره نمود که می‌فرمایند "اسلامی کردن دانشگاه‌ها یک معنای عمیق و وسیع و جامعی دارد؛ و به اعتقاد من، از نان شب برای دانشگاه‌ها واجب‌تر است. اگر بخواهید دانشگاه، علمی هم بشود، باید اسلامی بشود؛ از شاخصه‌های اسلامی شدن، علمی شدن و عمیق شدن است، خودباور بودن استاد و دانشجو است، اتکا به نفس داشتن استاد و دانشجو است. اسلامی بودن، یعنی ایستادگی بر روی اصول و پایه‌های مستحکمی که زیر پای اندیشه و فکر انسان وجود دارد؛ و بر اساس آن، بنا کردن، پیش رفتن، جوشیدن و زاییدن. این، اسلامی کردن است." نهاد دانشگاه در هر جامعه‌ای سه کارکرد عمده تولید علم، آموزش متخصص و جامعه‌پذیری و تربیت فرهنگی-اجتماعی مخاطبین را برعهده دارد و مشخص است که اصول حاکم بر این سه کارکرد مذکور متأثر از مبانی و ارزشهای هر جامعه می‌باشد. مروری بر نسبت دانشگاه‌های موجود غرب با مبانی و ارزشهای دنیای غرب مطلب مذکور را تأیید می‌کند. بعد از رنسانس که مبانی تفکر مدرن بنیان‌گذارده شده و گسترش اجتماعی می‌یابد علم جدید متولد گشته و نهاد دانشگاه به معنای جدید و امروزی شکل می‌گیرد و نهادهای علمی-آموزشی سنتی اروپا با دگرگونی اساسی در حوزه مبانی و روش و موضوع و غایت، به نهاد

امروزی دانشگاه تحول می‌یابد. واضح است که دانشگاه‌های موجود غرب که بر مبنای اندیشه و فرهنگ مدرن بنیان یافته‌اند فرآیند علم‌ورزی و آموزشی و فرهنگی‌شان در راستای بسط و توسعه فرهنگ و تمدن مدرن است. فلذا استفاده از مولفه‌های آن در جامعه ای دیگر که مبانی و ارزشهای متفاوتی را دنبال میکند به تامل و دقت بیشتری نیاز دارد. گذشته از اختلافات اندیشه مدرن با جهان‌بینی اسلامی، فرآیندی که در علم‌ورزی نوین انجام پذیرفته، انحصار منابع معرفت به "تجربه" و انکار منابع معرفتی "وحی" و "عقل" و "شهود" می‌باشد. در حالی که در جهان‌بینی اسلامی، منابع چهارگانه معرفت (عقل، تجربه، شهود و وحی) به صورتی هماهنگ به شناخت عالم و تولید علم می‌پردازند.

با وقوع انقلاب اسلامی ایران گرایشی جدی در بدنه جامعه خصوصاً در فضای نخبگان دانشگاهی و حوزوی نسبت به احیای دین در تمام ساحت‌های زیست بشری ایجاد گردید و متعاقباً اضطرار به قوه عاقله‌ای برای تولید نرم‌افزار جهت بسط و تحقق اصول و ارزشهای دینی در حوزه حکومت و ابعاد مختلف جامعه و همچنین رقابت با مبانی و ارزشهای دنیای مدرن بیش از پیش احساس شد. فاز اول جریان "انقلاب فرهنگی" هم تلاشی بود که توسط دانشگاهیان مسلمان و انقلابی جهت متحول نمودن دانشگاه‌ها به سمت "دانشگاه مطلوب" یعنی "مجموعه‌ای علمی، آموزشی و فرهنگی که در ذیل مبانی و ارزشهای اسلامی اقدام به علم‌ورزی، آموزش و زیست نموده و برای پیشبرد انقلاب اسلامی و احیای دین در دنیای جدید اقدام به تولید علم و تربیت متخصص می‌نماید" انجام گردید که متأسفانه تداوم نیافت و در فاز دوم جریان انقلاب فرهنگی به برخوردهای سیاسی، مدیریتی با اساتید و دانشجویان مخالف با نظام تنزل یافت. بحث "وحدت حوزه و دانشگاه" و همچنین "اسلامی شدن دانشگاه‌ها" و متعاقباً "جنبش نرم‌افزاری" و "کرسی‌های نظریه‌پردازی" را هم می‌توان ادامه گفتمان انقلاب اسلامی و احیای دینی در حوزه اندیشه ورزی و علم و آموزش در نظر گرفت. در دهه هفتاد به دلیل نیاز بیش از پیش کشور به سازندگی و رشد و متعاقباً لزوم اصلاح و بهینه کردن مبانی، اهداف و کارکردهای دانشگاه‌های کشور، با تأکیدات مقام معظم رهبری "ستاد اسلامی شدن دانشگاه‌ها" در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تشکیل گردید و گام‌های جدیدتری در رابطه با نشر آموزه‌های دینی در آموزش عالی برداشته شد.

بحث و تحلیل

توسعه دانش و معرفت در زمینه علوم شناختی و فناوری‌های مربوط به آن بر اساس مبانی اسلامی برای شناخت و تعالی انسان، اقتدار ملی، تولید ثروت و رفاه اجتماعی، کسب جایگاه مناسب در جامعه جهانی به عنوان کشوری پیشرو، مرجع و تأثیرگذار، مولد و الهام بخش در تولید علوم و فناوری‌های شناختی و احراز رتبه اول در بین کشورهای اسلامی و کشورهای منطقه بر اساس اهداف علمی و فناوری سرلوحه آموزش علوم در اسلام می‌تواند باشد. نویسنده سعی در ارائه راهکارهای ممکن در توسعه و ترویج مفاهیم و آموزه‌های اسلامی در آموزش عالی در ایران در چارچوب از اهداف و وظایف پیشنهادی نموده است.

اهداف

- ✓ تولید و توسعه نظریه های علمی در باب کارکردهای ذهن و چگونگی شناخت و رابطه آن با مغز در حوزه علوم شناختی بر اساس مبانی انسان شناسی اسلام در زمینه ماهیت نفس، ذهن و کارکردهای آن
- ✓ حمایت از تأسیس مراکز پژوهشی، آموزشی و فناوری ویژه و پشتیبانی از راه اندازی دوره های جدید تحصیلات تکمیلی در زمینه علوم و فناوری های شناختی با رویکرد اسلامی در دانشگاه های واجد شرایط کشور با هماهنگی وزارت خانه های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
- ✓ رعایت کرامت انسان، ضوابط اخلاقی و فقه اسلامی در مواجهه با انسان و آزمایش های مربوطه
- ✓ توجه به ارزشمندی ذاتی علم و عالم و آفرینش های فکری و علمی در حوزه علوم و فناوری های شناختی
- ✓ کمک در جهت تحقق جنبش نرم افزاری در زمینه علوم انسانی و اسلامی در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی
- ✓ حاکمیت جهان بینی توحیدی اسلام در توسعه، ترویج و تحول علوم و فناوری های شناختی
- ✓ هدفمندی علوم و فناوری های شناختی و هماهنگی آن با سلامت معنویت اسلامی، جسمانی و روانی انسان
- ✓ ترویج و اشاعه فرهنگ اسلامی در جهت کمک به اسلامی شدن دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی؛
- ✓ تلاش در جهت آشنایی جوامع اسلامی با اصول بنیادین اسلام و گسترش و ارتقاء سطح دانش و بینش عمومی و نشر و گسترش فرهنگ و شعائر اسلامی و آموزش معارف علوم انسانی در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی

وظایف

- ✓ برای دستیابی به این اهداف وظایف ذیل بر عهده آموزش عالی نهاده خواهد شد
- ✓ حمایت از تدوین متون آموزشی سازگار با مبانی اسلامی و به دور از نگرش مادی انگارانه در زمینه علوم و فناوری های شناختی
- ✓ تصنیف و تألیف و ترجمه مآخذ و کتب مورد نیاز رشته های علوم انسانی دانشگاه ها به زبان فارسی و غیر فارسی
- ✓ برقرار کردن ارتباط میان علمای حوزه های دینی و اساتید دانشگاه ها، جهت بحث و بررسی مشترک پیرامون مسائل علوم انسانی، از آن حیث که با مبانی و مسائل اسلامی ارتباط دارد؛

مقالات همایش ملی مطالبات فرهنگی ایران ۱۴۰۴

- ✓ برگزار کردن سمینارهای تحقیقی و دعوت از صاحب نظران داخلی و خارجی جهت بررسی بنیادی در علوم انسانی به لحاظ ارتباطی که با مبانی و مسائل اسلامی دارد و همچنین تدوین حاصل این سمینارها به صورت مقاله، درسنامه، کتب و مآخذ درسی برای دانشگاهها؛
- ✓ ایجاد مرکز ترویج اسلامی در آموزش عالی و ارتباط میان این مرکز و مراکز مشابهی که در داخل و خارج کشور در زمینه علوم انسانی و اسلامی تحقیق می کنند به منظور داد و ستد علمی و پژوهشی؛
- ✓ تهیه منابع و مآخذ مورد نیاز دانشگاه با همکاری مرکز فوق الذکر
- ✓ اقدام برای طبع و نشر و فروش کتب و مآخذی که در این مرکز تهیه شود؛
- ✓ بررسی و اظهارنظر در مورد کتب و مآخذ دروس دانشگاهی در علوم انسانی، از آن حیث که با مبانی و مسائل اسلامی و انقلاب فرهنگی ارتباط دارد، به منظور تأیید، اصلاح یا حذف آنها
- ✓ حمایت از مراکز رشد و توسعه فناوری، شرکت های دانش بنیان، کانون های تفکر اسلامی، انجمن های علمی- اسلامی، برگزاری همایش های ملی و بین المللی در زمینه علوم اسلامی و فناوری های شناختی
- ✓ بسترسازی برای همکاری محققان ایرانی مقیم خارج از کشور و محققان خارجی با مؤسسات داخلی در زمینه علوم و فناوری های شناختی و ارتباط سازی با اسلام انقلابی ایران
- ✓ حمایت از برقراری ارتباط با دانشگاه ها و مؤسسات پژوهشی مهم منطقه و جهان اسلام و دانشگاه های پیشتاز در علوم و فناوری های شناختی در سایر نقاط دنیا به منظور آشنایی با فعالیت های آنها در زمینه علوم و فناوری های شناختی و معرفی توانمندی های ایران در این زمینه و انجام طرح های تحقیقاتی مشترک
- ✓ حمایت از افزایش هدفمند تعداد پژوهشگران و تشویق طلاب و دانشجویان نخبه تحصیلات تکمیلی رشته های ذیربط به ادامه تحصیل در علوم و فناوری های شناختی
- ✓ پشتیبانی مالی از انجام مطالعات بین رشته ای در زمینه علوم و فناوری های شناختی در مؤسسات و مراکز دانشگاهی و حوزوی موجود بر اساس معیارهای مصوب پیشرفت علمی
- ✓ حمایت از اساتید صاحب نظر و مسلط بر مبانی اسلامی در عرصه های علوم شناختی به ویژه فلسفه ذهن در مراکز حوزوی و دانشگاهی و شخصیت های بین المللی علمی- اسلامی
- ✓ ترغیب مراکز حوزوی و دانشگاهی به پژوهش در عرصه های فلسفی و دینی مربوط با علوم شناختی و برقراری گفتگو با اندیشمندان و صاحب نظران سایر کشورها به منظور معرفی و ترویج نظریه های برگرفته از معارف اسلامی

انس و ارتباط با قرآن در دانشگاه ها این راه را هموار تر می سازد. مقام معظم رهبری می فرمایند: قرآنی شدن به این است که ملت با قرآن آمیخته بشود، به قرآن عمل کند، معرفت قرآنی را به طور کامل به دست بیاورد. ما امروز در دنیای اسلام این را کم داریم. اسم اسلام همه جا هست، تفاخر به اسلام همه جا هست، ادعای مسلمانی همه جا هست، آنچه ما به آن نیاز داریم، آن آمیخته شدن به معارف قرآن و به عمل قرآن است، که این مسلمانی واقعی است. ما می خواهیم که ملت ما قرآن را بتوانند درک کنند و از آن استفاده کنند. هدف از همه ی این تشریفات و این مسابقه ها و همایش ها و این وقت گذرانی ها و این تشویق ها و این زحمتهایی که آقایان می کنند، هدف این است که ملت ما با قرآن آشنا بشوند. ما دوریم از قرآن، ما دوریم از قرآن. اگر یک ملتی با معرفت قرآنی آشنا بشود، بسیاری از کارها برای او آسان خواهد شد. حرکت برای او آسان خواهد شد. شما ملاحظه کنید، همین مقداری که ملت ما درهای قرآن را به روی خود باز کرد، که این به برکت انقلاب شد، ببینید چه تحولی در ملت ما به وجود آمد. ببینید چه عظمت و چه عزتی ملت ما پیدا کرد، به همین مقدار اندک حرکتی که به سمت قرآن کردیم. قرآن این جور است اگر حرکت به سمت قرآن به شکل کاملی انجام بگیرد. آن وقت این ملت همان چیزی خواهد شد که قرآن کریم خبر داده است. تاریخ را مسلمان ها عوض کردند به برکت قرآن. پس می توان از برکت قرآن در این رابطه استفاده نمود. دانشگاه های ایران اسلامی باید پیشرو در گسترش مرزهای دانش و فناوری در مقیاس جهانی با مرجعیت علمی و هویت اسلامی و انقلابی در کشور، و در تعاملی پویا و سازنده با مراکز علمی و فرهنگی ملی و فراملی گام بردارند. بسیاری از دانشگاه های ایران برخاسته از انقلاب شکوهمند اسلامی می باشند. دانشگاه هانسبت به تربیت اعضای هیات علمی و محققان مومن و متعهد به انقلاب اسلامی متخصص در رشته های علمی مورد نیاز دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی کشور اقدام نموده و باید تلاش بیشتری می کنند در آموزش، تولید علم و ترویج اسلام در علم و پاسخگویی به نیازهای جامعه اسلامی محور سرآمد باشد. ما می توانیم نیروی انسانی در کشور اسلامی انقلابی را سرمایه اصلی خود دانسته و با بهره گیری از دستاوردهای نوین به ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی، فناوری و مشاوره به جامعه علمی، متقاضیان آموزش عالی، صنعت و حوزه های فرهنگی و اجتماعی در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی بپردازیم. دانشگاه ها باید تعالی و بالندگی خود را در ایجاد فضای رقابتی علمی در کشور و جهان با رعایت عدالت محوری و اخلاق اسلامی ببینند.

نتیجه گیری

تعیین راهکار در قالب اهداف و وظایف مسیری منطقی و عملی را در پیشبرد اشاعه اسلام در آموزش علوم در دانشگاه ها فراهم می سازد. امکان توسعه و ترویج مفاهیم و آموزه های اسلامی در آموزش عالی به صورت موفقیت آمیز در ایران در سایه انقلاب اسلامی و رهنمودهای رهبر معظم ایران بالا است و به برکت انس و ارتباط با قرآن در تمامی گروه های آموزشی در دانشگاه ها به صورت همگانی در کنار یکدیگر راهی هموارتر در این مسیرقابل پیش بینی است. حتی توان و ظرفیت آموزش عالی ایران را در حدی است که می توان با اشتراک گذاردن تجربه های دانشگاه های ایران با کشورهای جهان اسلام و دانشگاه های اسلامی در سراسر دنیا گامی موثر در اشاعه و کاربرست یافته های پژوهشهای مرتبط با آموزش علوم در اسلام نه تنها به صورت ملی بلکه به صورت بین المللی برداشت.

مراجع

پایگاه شورای اسلامی شدن دانشگاه ها - بخش تاریخچه شورا (۱)

<http://www.iuec.ir/>

سخنان آیت الله عظمی خامنه ای پیرامون اسلامی کردن دانشگاه ها- آرشیو بیانات پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری (۲)

<http://www.leader.ir/langs/fa/>